

umot hirdet, és a megszentelődésben is tévútra visz. Az igazi bölcsesség az, ha elfogadjuk a kereszttel alapján hirdetett ingyen kegyelmet úgy, hogy az egyben életünk lételemévé is válik. Aki ennek adja át magát, az nevezhető egyedül bölcs embernek, és bölcs marad, ha megmarad a kegyelem fundamentumán.”
(Szabó Andor: *Lábam előtt mécses a Te igéd.* Kálvin Kiadó)

Illusztrációk

GONDOLAT

(hanem Isten titkos bölcsességét szóljuk... Ezt a világ fejedelmei közül senki sem ismerte fel)

„De ha Isten létezne, másmilyenek alkotott volna bennünket: vagy olyanoknak, akik foglyai az anyagnak, melyből vétetett, vagy olyanoknak, akik függetlenek tőle, azaz rabzolgáknak vagy szabadoknak. Nem hagyta volna teremtményeit ebben az átmeneti állapotban kárhozát és üdvözülés között, hogy kénytelenek legyenek az emberi megismerés tökéletlen eszközeivel törekedni az isteni tökéletességre. Ha Istennek szüksége van a mi tökéletlenségünkre és korlátainkra, akkor semmivel sem különb nálunk. Nem Isten, hanem démon, és az ő alapvető gonoszságából fakad minden. Igaz, hogy ezekben az időkben könnyebb a démonban hinni, mint Istenben. Én, aki a haldokló katonák szemében megpillanthattam a túlvilágot, csak vaksötétet láttam.”

Diego Marani (1959–) olasz író,
tolmács, fordító: *Új finn nyelvtan*

(Mert ki ismerheti meg az emberek közül azt, ami az emberben van?)

„Minden ember jéghegy. Ne feledjük, hogy a személyiségünk kilenczede a felszín alatt található. Ez teszi érdekessé az életet.”

Katarina Mazetti (1944–) svéd író

VERS

Gyurkovics Tibor: *Bölcsesség*

Lehetsz világtudós, bukméker, szívsebész,
Himalája-vitéz a hegygerincen,
és annyit tudhatsz, hogy megáll az ész
- a bölcsesség egyedül Isten.

Első hallásra – gyülekezeti gondolatok

Az apostol többes szám első személyben ír. Nem királyi többest használ, hanem az evangélium hirdetésében segédkező társaira (tanítványaira) utaló nyelvtani fordulat ez. Mivel ez az ige ma hozzánk szól, érthetjük magunkra, mai tanítvá-

nyokra is a többes számot. Nekünk is feladatunk az evangélium hirdetése – szóval és tettel –, bár az e világ szerint bölcsnek tartott emberek, a környezetünk nem érti, bolondságnak tartja gyakran azt, amiben mi hiszünk és amit mi vallunk.

Isten öröktől fogva, a kezdet kezdetén elkészítette számunkra az örök életet Jézus Krisztus által. Érdekes elgondolni, hogy Jézus „bölcs” kortársai – a „világ mulandó fejedelmei” – értetlenkedésükkel tulajdonképpen Isten eszközeivé váltak, amikor Jézust keresztre feszítették (7–8. vers).

Az apostol nem a mai értelemben vett tudomány, a világi bölcsesség ellen szól. Nem sokat ér az a tudomány, amelyet nem hat át a felülről, Istentől jövő bölcsesség.

Isten Lelke értet meg velünk valamit abból a titokzatos szeretetből, amellyel a világ felé, illetve felénk fordul.

Isten Lelke mindent megvizsgál, még Isten mélységeit is? Úgy hangzik, mintha Isten lelkiismeretét is vizsgálná. Istennek is van „lelkiismerete”? Az ember tetteit, szavait a lelkiismeret tartja ellenőrzés alatt. Az Istenét a Szentlélek?

Az igehirdetés témája a bölcsesség biblikus értelme lehet. Szükség van a tanító és döntés elé állító igehirdetésre.

Hetvened vasárnap

► 1Móz 22,1–13

Igehirdetési előkészítő

Az első – sokkoló – benyomások

Ábrahám és Izsák története. Egyszerre híresen klasszikus és hírhedten botrányos igeszakasz. Három pillanatkép-epizód jut eszembe. Az első: a hetvenes évek elején tizenéves kamaszként a Deák téri templom első emeleti karzatán hallgatom a neves és tiszteletre méltó igehirdetőt. Bár ekkoriban a Biblia világában még nem vagyok járatos, feltűnik, hogy az igehirdető milyen szenvedélyesen, szinte sírva beszél arról, hogy az ő számára, akinek a Teremtő nem adott saját gyermeket, különösen is elfogadhatatlan, hogy Isten Ábrahámtól azt kérte, áldozza fel Izsákot, az „egyetlenegy” gyermekét. A második pillanatkép: először a nyolcvanas évek derekán, majd egyre gyakrabban olvasom külföldi teológusoknál, hogy az Izsák-történet az erőszakos gyermekbántalmazás (child abuse) legitimálása. A harmadik kép: pár éve egy lelkeszkonferenciáján hallom egy okos teológustól, hogy ő megtalálta a választ arra, miért akarta Ábrahám megölni Izsákot. Mert a valóságban Hágárt és Izmaelt szerette, hangzott a magabiztos magyarázat. Kollégánk bizonyára az 1Móz 21,11 spekulatív, pszichológizáló exegézise alapján jutott erre – az akkor többünket is sokkoló – következtetésre. Lelkem háborgását csak az csillapította, hogy egy másik lelkeszkolléga szépen, higgadtan érvelt: mi mindent veszítenénk, ha így gondolkodnánk.

Nem lévén hebraista, a következőkben nyelvi exegézisre nem vállalkozhatok. A szövegről azonban nemcsak a nyelvi elemzés mondhat valamit, hanem a szöveg hatástörténetének, „poszthistóriájának” vizsgálata is. Vessünk ezért egy rövid pillantást e híres és hátborzongató epizód zsidó és keresztény értelmezéstörténetére, mielőtt megpróbáljuk a szószéki mondanivalót néhány pontban megfogalmazni.

Különbéle értelmezések vázlatosan

Zsidó értelmezések

A zsidóság – nagyon helyesen – sohasem Izsák „feláldozásáról” beszél (hiszen ez nem történt meg), hanem csupán a „megkötözéséről”. Ez az úgynevezett Akéda. A Hertz-féle tórákommentárban olvashatjuk, hogy az Akéda pozitív tanulsága, hogy Ábrahám hűségét és hitét az Örökkévaló próbára teszi, és e legerősebb próba által erősíti hitét. Ugyanakkor az is tanulság, hogy „Izsák megkötözésének története megnyitja Izrael [...] küzdelmét a gyermekáldozás förtelme ellen, ami szokásban volt a sémi népek között, éppúgy, mint egyiptomi és árja szomszédaiknál [...]. Ábrahám Istene a gyermekáldozás megakadályozására lépett közbe, és nem annak végrehajtása érdekében [...]. Mózes inti népét, hogy ne úgy tiszteljék Istent, ahogy a szomszéd népek tisztelik istenüket...” (HERTZ 1984, 182. o.).

Raj Tamás, a pár évvel ezelőtt elhunyt neves rabbi a négyféle zsidó írásmagyarázó módszert (Pardesz) ismertetve a történet negyedik, misztikus értelméről (Szod) írja a következőket: „Isten egyáltalán nem akarta, hogy Ábrahám feláldozza fiát, hiszen a történet valójában erről is szól. Sőt, éppenséggel azt várta volna el, hogy az első ősapa vitatkozzék vele, ahogyan azt korábban Szodoma és Gomorra megmentése érdekében meg is tette. Ábrahám azonban – nyilván kétségbeesett szívvel – gondolkodás nélkül teljesítette volna a Mindenható szavát. Istennek ez annyira nem tetszett, hogy végül az utolsó percben csak angyala révén (és nem személyesen Ő) állította meg Ábrahám lesújtani kész kezét. Ezzel az isteni elégedetlenséggel indokolhatjuk azt is, hogy a továbbiakban a Mindenható – a Biblia tanúsága szerint – nem is szólította meg többé Ábrahámot...”¹

Az Újszövetség kontextusa

Ábrahámot a Római és a Galata levél a hit általi megigazulás példaképének tartja (Róm 4; Gal 3), ám Jakab a cselekedetek „szünergiját” helyezi Ábrahám hite mellé követendő példának (Jak 2,21–23). Ugyanitt Jakab Ábrahámot „Isten barátjának” (φίλος Θεοῦ) nevezi, ami Ézs 41,8-ra és 2Krón 20,7-re történő visszahivatkozás.

Az Akéda történetének több „áthallása” is érzékelhető

az Újszövetségben. Például Róm 8,32-ben: „Aki tulajdon fiát nem kímélte, hanem mindnyájunkért odaadta.” Ez 1Móz 22,16 Septuaginta-beli fordításával több helyen is megegyezik! A Zsidókhoz írt levél szerzője Ábrahám hitét a feltámadásba vetett hittel magyarázza: „Hit által ajánlotta fel Ábrahám Izsákot, amikor próbára tétetett, és egyszülött fiát vitte áldozatul az, aki az ígéreteket kapta, akinek megmondattott: »Aki Izsáktól származik, azt fogják utódodnak nevezni.« Azt tartotta ugyanis, hogy Isten képes őt a halottak közül is feltámasztani.” (Zsid 11,17–18)

Az egyházatyák

Mind a keleti, mind a nyugati keresztény egyházatyák, akár csak később a középkori ikonográfiában és a misztériumjátékokban Ábrahám és Izsák történetét előképként (*tüposz, figura*) fogták fel: amiképpen Ábrahám hajlandó volt feláldozni az ő egyszülött fiát, Izsákot, ugyanúgy az Atyaisten nemcsak hajlandó volt, hanem ténylegesen fel is áldozta az ő egyszülött fiát, Jézus Krisztust. Izsák engedelmsége az előkép (*tüposz*), Jézus Krisztus fiúi engedelmsége pedig a beteljesedés, a valóság (*antitüposz*). Ugyanúgy a bozótban a szarvánál fennakadt kos a helyettes áldozat előképe. Így ír Órigenész: „Izsák Krisztust jelképezi [...] ehelyütt éppen úgy Krisztust jelképezi a kos is: egyfelől Izsák, akit nem ölték meg, másfelől a kos, akit megöltek” (HEIDL 2004, 50. o.). Aranyszájú Szent János ezt mondja: „Mindez a kereszt előképe volt. Ezért mondja Krisztus a zsidóknak: *Ábrahám, a ti atyátok ujjongott, hogy láthatja az én napomat; látta és örvendezett* (Jn 8,56). Hogyan láthatta, hiszen sok-sok évvel megelőzte? Előképből, homályban. Amint ugyanis itt egy kos lett az áldozat Izsák helyett, úgy áldoztatott fel Isten báránya a világért.” (Uo. 72. o.) Végezetül mindezt Szent Ágoston is megerősíti: „Ki volt tehát az a kos, aki feláldoztatott, és akinek jelképerjű vérével beteljesedett az áldozat? Ábrahám akkor látta, amikor az szarvával fennakadt a bozótban. Ki más jelképezett tehát, mint Jézust, akit feláldozása előtt a zsidók tövissel koronáztak?” (Uo. 109. o.)

Luther

Luther élete utolsó szakaszában, mintegy tíz éven keresztül tartott előadásokat Mózes első könyvéről a wittenbergi egyetemen. 1539. október 27-én kezdte meg 1Móz 22-ről szóló előadásait. Ábrahámot, a legkegyesebb ősatyát is „megkísértette” Isten: egykoron azt jövendölte neki, hogy az ígért gyermekétől annyi leszármazottja lesz, mint égen a csillag, s most azt kívánja, hogy áldozza fel egyetlen fiát. Akit Ábrahám egykor a legjobb barátjának tartott, most az ellensége. Luther jól ismerte s Ábrahámokban is meglátta az *Anfechtungen* érzését, ami a megkísértésre, a megtámadottságra utal, amikor az ember nem tudja, hogy Istentől vagy a sátántól jön-e a „kísértés”. Ilyen helyzetekben, írja Luther, imádkozni kell. Milánói Szent Ambrus gondolata: „Az ördög azért kísért, hogy pusztítson, Isten azért, hogy koszorúzzon”

¹ <http://www.zsido.hu/zsido-hitelet-vallas-szokasok-rabbi/159-hetiszakasz>. (Megtekintés: 2014. január 10.)

(HEIDL 2004, 96. o.). A reformátor Zsid 11,19-re hivatkozik, amely szerint Ábrahám hitt a feltámadásban, s csakis ezért tudott engedelmeskedni Istennek. Luther meglepő s irodalmárok által is irigyelhető érzékletességgel írja le a szeretett apa és a szeretett fiú lassú, szinte szó nélküli, drámai feszültséggel telített menetelését a Mórijjá-hegy felé (LW 4: 112. o.). Nem azért kell Ábrahámnak megkötnie Izsákot, mert az elszaladna. Erről nem lehet szó, hiszen Izsák engedelmes; Ábrahám az állatáldozatot kívánta ezáltal megjeleníteni. A lényegét, írja Luther, sem a szofisták, sem a rabbik nem értik, hiszen ebben a jelenetben a Szentírás szívének lükte-téséről: az életről és a halálról van szó. Nemcsak Izsák kész meghalni, hanem Ábrahám hétszeresen is meghal, hiszen retteg a félelemtől. Luther számára – írja itt és más írásában is – a valódi halál nem a biológiai élet megszűnése, hanem maga a halálfélelem a szörnyű, valóságos halál. A halálfélelem a lélek halála. Aki azonban legyőzte hittel a halálfélelmet, az legyőzte a halált. Ábrahám ebben a történetben meghalt és feltámadott (uo. 120. o.). Talán erre mondhatta Jézus, hogy „Ábrahám, a ti atyátok ujjongott azon, hogy megláthatja az én napomat: meg is látta, és örült is” (Jn 8,56).

Kierkegaard

Kierkegaard a *Félelem és rettegés* (1843) című híres művében azt írja, hogy Ábrahám szorongásának oka, hogy konfliktusba kerül nála az etikai és a vallásos értékrend. Fia megölése az etikai értékrend szerint gyilkosság, ám a vallási értékrend áldozatot, Istennek való engedelmséget kíván. Ábrahám az abszurd erejénél fogva hitt. „A hit [...] nem esztétikai érzület, hanem annál valami sokkal magasabb rendű, mivel a rezignáció a feltétele; a hit nem a szív közvetlen hajlama, hanem a létezés paradoxona” (KIERKEGAARD 1986, 78. o.). Kierkegaard számára Ábrahám nem tragikus hős, hanem a hit lovagja: „Ábrahám a hite által nem mondott le Izsákról, hanem épp azáltal kapta meg.” (Uo. 81. o.). Mi a különbség a tragikus hős és a hit lovagja között? „A tragikus hős lemond önmagáról, hogy kifejezhesse az általánost, a hit lovagja pedig lemond az általánosról, hogy egyes lehessen.” (Uo. 131. o.) A hit lovagja, az Úr barátja tegezheti az Istent, a tragikus hős csak egyes szám harmadik személyben szólíthatja meg őt (uo. 135. o.).

Auerbach

Erich AUERBACH német származású irodalomtörténész *Mimézis* című könyvének első fejezetében (Odüsszeusz sebhelye, 1985) az *Odüsszeia* XIX. énekét 1Móz 22 mellé helyezi. A kétféle elbeszélés mód (narratíva) szembeállításából a bibliai történet szövege mikéntjére világít rá. Így a Biblia természetéről is új meglátásokat nyerhetünk. Mit figyelhetünk meg a homéroszi eposz narrációjában? Először is azt, hogy minden alaposan, a legapróbb részletig kidolgozott, a kitérő is arra szolgál, hogy a múltat az elbeszélő jelené tegye, hogy mindent az *előtérbe* hozzon. Minden egyforma

megvilágításba kerül, az események hiánytalanul kapcsolódnak egymáshoz, a külső leírásnak végig fontos szerepe van. Mindezzel Homérosznak nem az a célja, hogy fokozza, hanem ellenkezőleg: *oldja* a feszültséget.

Mennyivel más a narráció 1Móz 22-ben, amely Ábrahám és Izsák történetét mondja el! A Homérosz által elbeszél világban itt minden ellentétes. A történet egyes részleteiről rendkívül töredezett információink vannak. Hol vannak a beszélők? Hol van Isten? Hol van Ábrahám: kint vagy bent? Nem tudjuk. Honnan szól Isten? Nem tudjuk. Csak a hangját halljuk, lényét nem érzékeljük. Azt halljuk, hogy Mórijjá földjére kell menniük, de honnan? Miért nem válassza Ábrahám? Mit gondolhatott? Aztán mit tudunk meg az utazás epizódjáról? Hallunk a kora reggeli indulásról: a számról, a két szolgáról, de semmi részletet sem tudunk meg a háromnapos monoton utazásról. Az egyedüli gesztus, hogy a harmadik napon Ábrahám „fölemelte tekintetét”. Izsákról sem tudunk meg semmit: szép volt-e vagy csúnya, magas vagy alacsony. Az elbeszélés szerzője nem bőbeszédű, hanem rendkívül visszafogott, csak a legfontosabb dolgokat közli velünk. Amíg Homérosznál minden az előtérben zajlik, addig itt az események a *háttérrel telítettek*, a dolgok *kimondatlanok*. A csendnek, a hallgatásnak azonban *súlya van*. Ezzel a szerző – Homérosszal ellentétben – *fokozza* a feszültséget. Homérosz világa „tisztá” irodalom: a szerző *elvarázsolja* érzékeinket, *elkápráztat* bennünket, célja az, hogy – legalább is egy időre – elfeledkezzünk önmagunkról. A bibliai szöveg viszont egy sajátos autoritással lép fel velünk szemben. Ezért a feszültség, a hallgatás, a háttérrel telítettség, a sok-sok mögöttes érték, a mindent átható igazságigény. A Biblia az igazságot képviseli, elfogultan és kizárólagosan, mert azt csak úgy lehet. Nem udvarol, nem hízeleg nekünk, mint Homérosz, hanem a bűnös énünk leigázásával magáévá akar tenni bennünket. Ha burkoltan is, de azt sugallja, hogy az általa képviselt valóság az egyedüli (AUERBACH 1985, 16. o.).

A szószék és a gyülekezet felé (vázlatjavaslat)

Bevezetés: botránkozunk-e vagy gondolkodunk?

Első látásra a történet felháborítónak, botránkoztatónak tűnik. Fontos kérdés, hogy milyen a hozzáállásunk. Ha a saját (pillanatnyi) etikai értékrendünket vetítjük a textusra, akkor Isten kiszámíthatatlan kényúrnak tűnik, aki következtelen önmaga ígéretéhez, és értelmetlenül kínozza éppen azt, akinek ő nagy ígéretet tett, aki „Isten barátjának” tartotta magát. A másik lehetőség – és ezt javaslom –, hogy a saját zárt véleményünk, ideológiánk hangoztatásán túl, pontosabban ahelyett megpróbálhatunk nyitott módon gondolkodni, figyelni a szövegre, s alázattal keresni annak nekünk szóló üzenetét. E keresésünkben sokat segíthet, ha figyelünk 1Móz 22 újszövetségi „áthallására”, a páli és a Zsidókhoz írt levél korpuszának kontextusára. Csipegethetünk a textus

értelmezéstörténetének egyes példáiból is. Mit is tanulhatunk mi az igehirdetés mára előírt textusából?

Mi jellemzi az Istenhez hűséges embert?

Minden ember, aki egyháztagnak, és nemcsak a nagy ünnepeken, hanem a böjtelő idején, például hetvened vasárnapján is ott ül a templomban, igyekszik hűséges lenni Istenhez. Természetesen a Teremtővel ő soha nem kerülhet olyan intim viszonyba, mint Ábrahám, aki – a Szentírásban is egyedülálló módon – „Isten barátja” lehetett, ám a hívő emberek az evangélium szavaival mégis lehetnek Ábrahám „fiai” vagy „gyermekai”, hiszen ez a viszonyulás a szoros lelki kapcsolat kifejeződése. Azt sem árt tudatosítanunk, hogy Ábrahám a három nagy monoteista vallásban (zsidóság, kereszténység, iszlám) egyformán a „hívők atyja”.

Az Istenhez hűséges embert az jellemzi, hogy számára mindig és mindenekben „Isten az első” (lásd BALIKÓ 1999). Luther számára ezért olyan fontos az első parancsolat magyarázata: Istent teljes szívünkkel szeretni azt jelenti, hogy a mi szívünk „Istenen csüng”. Nem vasárnapi kellék ő a mi életünkben, hanem minden gondolatunk és mozdulatunk motorja.

Azonban a legtöbb őszinte istenkövető embert is érik megpróbáltatások. Sokszor talán őket súlyosabb megpróbáltatás éri, mint a felszínen élőket. Az úgynevezett *Anfechtungen* – amint ezt Luther is átélte – sokszor fájdalmas tapasztalat, de istentapasztalat. Apám halálakor írta Balczó András: „a halál közelsége – Isten közelsége”. A megpróbáltatások idején Isten „történik” a mi életünkben. Ilyenkor úgy tűnik: Isten elrejtőzött, egy „fátyol” feddi el előlünk Isten arcát (Ordass Lajos püspök mondta ezt az 1948-as ítélelhirdetéskor). Érezhetjük úgy, hogy Isten elfordult tőlünk, becsapott, rászédett bennünket, hogy ő „meghalt”, talán sohasem létezett. Ha valaki, akkor Ábrahám átérzette a rászédettséget. Úgy is gondolhatta, hogy valamilyen szeszélyes istenség kénye-kedve szerint játszik vele: hatalmas ígéretét hirtelen égy annak ellentmondó, abszurd követeléssel írja felül. Ábrahám lázadhatna, mégsem teszi. Minden bizonnyal szenved és szorong. De hisz Istenében, és engedelmeskedik neki. A hit is abszurditást követel. Tudunk-e életünk drámájában akár gyermeki, akár abszurd hittel mi is megkapaszkodni Istenünkben? Tudjuk-e szívből énekelni: „Bár por vagy is, szeret, / Megvédi ügyedet. / [...] Ő el nem hagy, / Jóvolta hozzád igen nagy” (EÉ 60)?

Mi jellemzi az emberhez hűséges Istent?

Ha Isten teremtett bennünket, akkor mi az ő tulajdonai vagyunk, még akkor is, ha a bűneset óta elfordultunk tőle. Ő azonban számos leleményes kezdeményezéssel próbál „visszaszeretni” minket, mert ő hűséges a teremtményéhez. Igen, Isten sokszor megpróbálja, sőt meg is feddi az övéit, akiket szeret (Jel 3,19; Zsid 12,6; Jak 1,12).

A legtökéletesebb leleménye a kereszt, amely által vissza-

vásárolt bennünket. Isten az ő végtelen szeretetében kiszolgáltatja és sebezhetővé teszi önmagát. Kiszolgáltatta és sebezhetővé tette önmagát már akkor is, amikor kockára tette az Ábrahámnak tett ígéretét. „Kész-e akkor is hinni bennem, ha az értelmetlen abszurditás maszkját veszem magamra?” Isten itt egy nagy hívőt könnyen elveszíthetett volna.

Isten emberszeretetéből fakadó sebezhetőségének leginkább kitapintható, sőt megízlelhető valósága Jézus Krisztusnak a kereszten kiontott vére. Mi az ő halálából, halálos szeretetéből élünk.

Mint Luther magyarázatában is láttuk, Ábrahám is átélte az élet – halál – feltámadás drámáját.

Ábrahám történetéből azt is megtanulhatjuk, hogy az önmagát érettünk odaadó Isten gondoskodó Isten is egyben. Ábrahám hite a gondviselő, gondoskodó Istenbe vetett hit. Izsák kérdésére, hogy hol van az áldozatra való bárány, így felelt: „Isten majd gondoskodik az áldozatra való bárányról, fiam.” (1Móz 22,8) S azt a helyet, ahol Ábrahám meglátta az Isten által áldozatra kínált kost, Ábrahám így nevezte el: „Az Úr gondoskodik” (1Móz 22,14). E kifejezés gazdagságára még visszatérünk.

Mi az istenkereső ember és az emberkereső Isten adekvát kapcsolata?

Egy szóval válaszolhatunk: a hit. Ábrahám a hit példaképe. A mai vasárnapi igehirdetésnek is a hitről kell szólnia. Igen, Isten a hit által fogad el minket igaznak, s nem a cselekedetek révén, amelyek „érdemet” végképp nem szerezhetnek. Ez a reformátori tanítás kétségtelenül igaz, de talán Jakab apostol sem volt olyan nagy tévtanító, mint azt Luther egy harci helyzetben állította. A hit elválaszthatatlan a hitből fakadó cselekedetektől. Hiszen a hit követéssel jár, Krisztus-követést eredményez; már azzal is cselekszem, hogy elindulok a Krisztus-követés útján, és ezen az úton az egyik lábamat a másik elé teszem. Így előbb-utóbb, ha a hitem igaz és tiszta, akkor az jó gyümölcsöt terem. A fát, mint tudjuk, a gyümölcséről ismerhetjük meg. A hit és az élet összecseng, amint erre Kierkegaard, Vajta Vilmos és Ordass Lajos is rámutatott. Ne „nyakas lutheránusok” legyünk, hanem a lutheri felismerést korrektívumként felmutató egyetemes (katolikus) keresztények! A hit (h)őse, Ábrahám Pálnak és Jakabnak, a lutheránusoknak és a katolikusoknak is erőt adó etalon volt egykor, és az ma is.

Végezetül tegyük fel a kérdést: mit is jelent, hogy Ábrahám a hit útján járt, vagy – ahogy Kierkegaard mondta – a hit „lovagja” volt?

A Mórijjá-hegy felé vezető út – véleményem szerint – hasonlít az emmausi úthoz, a Mórijjá hegye pedig – megkockázatom – a transzfiguráció hegyéhez.

Úgy fogalmaznék, hogy aki a hit útján jár, annak a látása egyre inkább tisztul, mert azt Isten megtisztítja; a gondolkodása, a lelkülete egyre inkább istenszerű lesz, mert Isten lelke munkálkodik benne. Ahogyan az emmausi úton az eleinte még kétségbeesett tanítványok szeme egyre inkább megvi-

lágosodott, a szívük egyre inkább „gerjedezett” (Károli), miközben Jézus magyarázta a róla szóló Írásokat (minden bizonnyal az Ábrahámról szóló történetet is!). A háromnapos út Ábrahám számára hasonló tanulási folyamat lehetett. Eleinte ő is minden bizonnyal szorong, talán kétségbe is esik (a hallgatása erre enged következtetni), de hisz, bízik és engedelmeskedik, s az egyre növekvő, erősödő istentapasztalata következtében a látása is egyre élesedik, amint közeledik Mórijjá hegyéhez. Tudja, hogy Isten majd „gondoskodik” az áldozatra való bárányról. Hisz Isten ígéreteiben, majd hisz a feltámadásban, és végül meglátja Krisztus helyettes áldozatát.

Igen, a Mórijjá hegyén megtörténik az átlényegülés, a csoda. Az angyal mentő keze az engedelmes Izsákot kiragadja a halál veszedelméből, hogy ő is és Ábrahám is átélhessék a halálnál is erősebb halálfélelemből való feltámadás csodáját. Ábrahám is egyre többet látott és meglátott. Joggal mondhatta Jézus, hogy Ábrahám „ujjongott azon, hogy megláthatja az én napomat” (Jn 8,56).

1Móz 22,14-et csak a mi fordításunk adja vissza így: „Azután így nevezte el Ábrahám azt a helyet: Az Úr gondoskodik. Ma ezt mondják: az Úr hegyén a gondviselés.” A héber Biblia magyar fordításában viszont ezt olvassuk: „Az Örökkévaló lát; ahogy ma mondják: Az Örökkévaló hegyén látható lesz.” (HERTZ 1984, 187–189. o.).

A Mórijjá hegyén Isten lát és láttat. Látja a hitet és megmutatja önmagát; kiábrázolja az ő megváltásának misztériumát.

Amit a szem nem látott és a fül nem halott, azt az Úr megláttatta, megmutatta Ábrahámnak és rajta keresztül minden hívőnek. Akárcsak néhány ezer évvel később az Úr a megdicsőülés hegyén (Mt 17,1–13 par) is látott és láttatott: Péter, Jakab és János is megláthatták Mesterüket Mózes és Illés társaságában. Láthatták és hallhatták azt, „»[a]mit szem nem látott, fül nem hallott és ember szíve meg nem sejtett«, azt készítette el az Isten az őt szeretőknak” (1Kor 2,9). A zsidó festő, Marc Chagall *Izsák feláldozása* című festményén (1950–1955) a háttérben megjelenik a kereszthordozó Jézus. Luther szerint a kereszt tisztítja meg a mi sokszor homályos vagy éppen a dolgok valóságát fordítva látó látásunkat. „A kereszt teológusa azt mondja, ami az igazság.”

Hiszünk-e Ábrahám hitével? Szeretjük-e őt úgy, mint Ábrahám? Elfogadjuk-e, vállaljuk-e azt, hogy Jézus Krisztus keresztje és Isten Lelke tisztítsa a mi szemünk látását is? Ha igen, nekünk is ilyen látásokban, láttatásokban lehet majd részünk!

Felhasznált irodalom

- AUERBACH, Erich 1985. Odüsszeusz sebhelye. In: uő: *Mimézis. A valóság ábrázolása az európai irodalomban*. Budapest, Gondolat. 5–26. o.
- BALIKÓ Zoltán 1999. Az első hely Istené legyen! 1Móz 22,1.13. In: uő: *Isten iskolájában. Balikó Zoltán evangélikus lelkész pécsi igehirdetéseiből*. Luther-rózsa Alapítvány, Pécs. 186–191. o.

HEIDL György (szerk.) 2004. *Akéda. Ábrahám és Izsák története az egyházatyák értelmezésében*. Budapest, Kairosz.

HERTZ, Joseph H. (szerk.) 1984. *Mózes öt könyve és a haftárak*. 1. köt. *Genesis*. Akadémiai Kiadó, Budapest. Reprint.

KIERKEGAARD, Søren 1986. *Félelem és reszketés*. Budapest, Európa.

LUTHER, Martin 1995. *Lectures on Genesis 21–25*. Szerk. Jaroslav Pelikan. Concordia Publishing House, Saint Louis. (Luther's Works 4.) 91–139. o.

VAJTA Vilmos 1990. *Hit és élet összecsengése. Kierkegaard Ordass Lajos tolmácsolásában*. Ordass Lajos Baráti Kör, Keszthely.

■ FABINY TIBOR

Tallózó

(Tekintettel arra, hogy a textus 2008-ban *Judica vasárnapján is alapige volt, és a Lelkipásztor 2008/2. számának 36. oldalán már olvasható egy tallózó, az ott már megjelent kommentárrészleteket mellőzöm.)*

„Egy dolog azt állítani, hogy valaki bízik Isten szavában, amikor vár valaminek a beteljesülésére; de egészen más dolog bízni és engedelmeskedni Isten szavának, miután már megkapta, amit kért.” (*A Biblia ismerete kommentársorozat*. Keresztyén Ismeretterjesztő Alapítvány)

„Egy, az 1Mózes régi héber magyarázata ezt a következőképpen írja körül: »rátette a fát kereszt alakban.«” (Arno C. Gaebelien: *Ószövetségi kommentár*. Evangéliumi Kiadó)

„Ha a hitet kikapcsoljuk, Ábrahám mint gyilkos és örült áll előttünk a Mórijjá hegyén. Vegyük a hitet számításba, és áldozatra kész, hűséges istenimádónak, istenfélő, megigazult embernek látjuk.” (C. H. Mackintosh: *Elmélkedések Mózes 1–5. könyvéről*. Evangéliumi Kiadó)

„Isten akarta így, hogy Ábrahám áttörjön és eljusson arra a hitre, hogy a feltámadás valóság. (...) engedte, hogy Isten a legnagyobb szenvedéseken vigye keresztül, egészen addig, amíg önmagát és azt, akit legjobban szeretett, és mindkettőjük egész jövőjét is át tudta adni Istennek.” (Martin Schacke: *Ábrahám találkozik Istennel*. Evangéliumi Kiadó)

„Ez egy szörnyű történet. Nemcsak Ábrahám kerül próbára, hanem (...) minden keresztény ember (...) az ember úgy érzi, mindaz, amit elképzelt Istentől, semmivé válik. (...) Luther (...): Lehet, hogy pokolra is alá kell szállni, de ha az Isten visz engem oda, számomra akkor is ott a mennyország, mert jelen van számomra az Isten. (...) Ennek az eseménynek cselekvője az Isten. Isten, aki éppen azért, mert Isten, ez egyszer tudomásul kell venni, szuverén úr. Nem tudom fogalmi keretembe begyömöszölni, akkor nem volna Isten. (...) Ő az első helyhez ragaszkodik. (...) Isten szuverén úrként (...) Ábrahámra tekint. Őerte tesz mindent. (...) Azért kéri el Isten a fiát, az egyetlenegyet, akit nagyon szeret, (...) hogy visszaadja. De most már másképpen.” (Balikó Zoltán: *Isten iskolájában*. Luther-rózsa Alapítvány)

„...mennél előbbre halad valaki a hit útján, annál súlyo-